

УДК: 355:929 Вучковић З.

**Др Милош
ТИМОТИЈЕВИЋ**
историчар, музејски саветник
Народни музеј Чачак

ЗВОНИМИР ЗВОНКО ВУЧКОВИЋ (1916-2004) : БИОГРАФИЈА, ДОКУМЕНТА, СЕЋАЊА

АПСТРАКТ: *Звонко Вучковић био је један од првих и најистакнутијих рајних команданаца ЈВУО генерала Михаиловића, зајоведник Првој равнојорској корпуса, подручја где су ројалистичке снаге већ средином маја 1941. године створиле своју усјаничку терилску организацију. Његово порекло, школовање, друштвене везе, снажан антифашистички став изражен и пре почетка раја, југословенска национална одређења и социјалдемократска идеолошка убеђења, условљавала су умерен став према сујројстивљеним формацијама у грађанском рају, као и јолишчку оријентацију током живоја у емијрацији. Поред крајке биојрафије рад садржи и јиређену архивску јрају у вези са Вучковићевом делатношћу у рају, бораваком у Италији, а зајим и у САД.*

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Звонимир Звонко Вучковић, јородица Смиљанић, генерал Михаиловић, Југославија, Италија, Америка, емијрација*

Звонимир Звонко Вучковић рођен је 6. јула 1916. године у Бијељини. Звонков отац Петар Пркић (око 1890 - 1920) био је Хрват родом из Вареша, малог рударског града у средњој Босни, подручја у коме је домаће католичко становништво хрватски идентитет прихватило у XIX веку. Фамилија Пркић и данас постоји у Варешу. Будући да је Петар потицао из сиромашне породице, већ као млад момак отишао је из куће у потрази за бољим животом. У Мостару се 1914. године оженио са Анком, пореклом из Макарске у Далмацији (рођена као Ana Windschnurer)¹. Њен отац Franz био је Аустријанац, а мајка се звала Filomena Zanchi. Ипак, Звонкова мајка је свој идентитет касније повезала са

српском нацијом и тако је остало до њене смрти у САД 1984. године.²

Брак Петра и Анке потрајао је пет година. Добили су сина Звонимира и кћи Мирјану. Петар Пркић је попут свога оца рано оболео од туберкулозе. Док је са породицом живео у Бијељини отворио је књижару, за чије издржавање је требало доста новца, као и за скупе болничке опоравке. Неколико година неуспешно се лечио у санаторијуму у Салцбургу, где је и сахрањен. Анка је остала удовица у двадесет четвртој години, са великим дуговима и страхом да ће и њена деца можда оболети од туберкулозе. Звонко је у време очеве смрти имао пет година, тако да су сећања на њега остала бледа, а у кући се није пуно говорило

[1] Звонимир Вучковић, *Сећања из раја* (Крагујевац: Погледи, 2001), 31, 309; Dr. fra Andrija Nikić, *Katolici u Varešu do 2002. godine* (Mostar - Vareš: Franjevačka knjižnica i Arhiv, 2003), 343.

[2] Изјава Анке Вучковић, девојачки Смиљанић, удовице Звонка Вучковића, дата аутору текста 21. јуна 2016. године.

о Петру, осим да је Звонко наследио плаху и пргаву нарав на свога „несрећног оца“.³

Звонко своје хрватско порекло никада није крио нити потпуно занемарио, како због породичних веза, тако и због каснијег живота и школовања у Загребу. За време боравка на Војној академији у Београду често је бранио став Хрвата у вези са заједничком југословенском државом, за чији се опстанак залагао: „У Београду су ме другови због имена задиркивали, понекад и малициозно, кад бих се у ватреној дискусији упустио у одбрану Хрвата и Загреба.“⁴ Ратни противници Звонка Вучковића увек су наглашавали да није по рођењу Србин, покушавајући да му на тај начин оспоре уверљивост и легитимитет и објасне мотивацију за поступке у борбама.⁵

Међутим, Звонимир Вучковић је већ у раном детињству везао свој идентитет за српску националну традицију уклопљену у шири југословенски контекст заједничке државе Јужних Словена. Пресудан утицај на то имао је његов очух Александар Вучковић, официр српске војске, кога је 1921. у Бијељини упознала удовица Анка Пркић. Њихова веза прерасла је у брак 1922, а Александар је следеће године и званично усвојио двоје Анкине деце дајући им своје презиме. Следеће две деценије Звонков очух (кога је искрено доживљавао као правога оца) имаће одлучујући утицај на његово одрастање.⁶

Александар Вучковић (17. фебруар 1881 - 7. септембар 1939) рођен је у Врању, у трговачкој породици. Његов отац Јован имао је намеру да га син наследи у радњи, али је Александар кренуо другим путем. После завршених шест разреда гимназије у Врању и седмог у Београду уписао се у Нижу војну школу Војне

академија (1900-1903), после чијег је завршетка произведен у чин пешадијског потпоручника. На почетку каријере службовао је у родном Врању, одакле су у Турску, у то време, полазили многобројни српски комитски одреди. Александар Вучковић чин поручника добија 1908, а следеће године похађа Вишу школу Војне академије. Капетан друге класе постаје 1912. године, управо када почиње Први балкански рат. Следећих шест година Александар је провео војујући.⁷

Током Првог балканског рата учествује у биткама код Куманова и Битоља, борбама код Елбасана (Албанија), а у Другом балканском рату код Криве Паланке и на Великом Говедарнику. За време Првог светског рата учествовао је у бојевима код Шапца, на Колубари, у Београду, Смедереву, Варварину, Крушевцу, Приштини, Косовској Митровици и Рожају. Повукао се преко Албаније и био је на Солунском фронту. За време ратовања напредовао је у служби. Чин капетана прве класе добио је 1913, мајора 1915, потпуковника 1920, а пуковника 1924. године. За чин бригадног генерала морао је да сачека до 1937. године. Током своје успешне војне каријере вршио је многе дужности и често се селио, посебно после 1918. године (Бијељина, Котор, Билећа, Загреб, Вараждин, Нови Сад). Преводио је с француског стручне чланке, а служио се немачким и руским језиком. Сарађивао је са војним часописима, писао, учествовао у друштвеном животу. Имао је четрнаест домаћих и три страна одликовања. Није дочекао пензију - умро је на дужности у Новом Саду 7. септембра 1939. године, а сахрањен је на Новом гробљу у Београду. Са Анком

[3] Звонимир Вучковић, *Сећања из рајна*, 31, 309; Dr. fra Andrija Nikić, n. d., 343.

[4] Звонимир Вучковић, *Сећања из рајна*, 66, 104.

[5] Милош Тимотијевић, *Звонко Вучковић (1941-1944) : рајна биографија : расправа о проблемима прошлости и садашњости* (Београд : Службени гласник, 2015), 239-350.

[6] Звонимир Вучковић, *Сећања из рајна*, 31-33.

[7] Мирослав Перишић, „Град и грађанин у Србији крајем 19. века“, *Историјски записи*, LXXI, 3-4, (Подгорица, 1998), 118-119, 124; Звонимир Вучковић, *Сећања из рајна*, 32-47; Mile S. Bjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918-1941. Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon* (Beograd : Institut za noviju istoriju Srbije – Dobra, 2004), 303; В. Иветић, „Вучковић, Александар Ј.“, *Српски биографски речник*, 2 (Нови Сад : Матица српска, 2006), 536.

је добио кћи Јелисавету (Сету) која је рано умрла, а касније и сина Драгомира (Мицка).⁸

Цела породица Вучковић сели се у Котор 1923, где је Александар добио прекоманду. Звонко је у овом старом историјском граду пошао у школу. Следеће четири године запамтио је као доба „правог земаљског раја“. Пуковник Александар Вучковић прекомандован је 1927. у Билећу са задатком да отвори подофицирску школу. У ово мало херцеговачко место сели се цела породица. Ту је умрла Звонкова сестра Јелисавета звана Сета (1926-1927), прво дете из брака Александра и Анке која је већ била поново трудна. Убрзо је родила сина Драгомира (1927-1996). Већ после три године (1930) породица Вучковић се сели у Загреб. Пуковник Александар Вучковић постао је командант Загребачког гарнизона и на том положају остао је следећих седам година. Ново место становања оставило је снажан утисак на петнаестогодишњег Звонка: „Мене је Загреб засенио од првог часа. Са школом нисам имао нарочитих проблема, а диван велики град пружао је све што један дечак може пожелети: биоскопе и позоришта, паркове и фудбалска игралишта, зоолошку и ботаничку башту и многе друге атракције о којима сам до тада само слушао.“ Али ни у Загребу се није дуже задржао. Већ 1. октобра 1931. године, после завршеног шестог разреда гимназије, уписује Војну академију у Београду.⁹

Снажан утицај очуха Александра, преко кога је упознао српску национално-ослободилачку традицију, положај нове породице која је припадала друштвеној елити Краљевине Југославије, а потом и војно школовање,

[8] Др. П. М., „Александар Вучковић, пешадијски бригадни генерал“, *Политика*, бр. 11233, Београд, 9. септембар 1939, 6; Звонимир Вучковић, *Сећања из рајна*, 47; Mile S. Bjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije. 1918-1941. Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon*, 303; В. Иветић, „Вучковић, Александар Ј.“, 536.

[9] Звонимир Вучковић, *Сећања из рајна*, 33-36; Mile S. Bjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918-1941. Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon*, 303; В. Иветић, „Вучковић, Александар Ј.“, 536; Исти, „Вучковић/Пркић, Звонимир П.“, *Српски биографски речник*, 2 (Нови Сад : Матица српска, 2006), 542.

потпуно су обликовали дух младог Звонка Вучковића. Чином усвајања прихватио је и православље, славио Светог Николу, крсну славу свога очуха, што је практиковао и после одласка у емиграцију.¹⁰

Звонко Вучковић са навршених петнаест година живота уписује Војну академију у Београду. Пријемни испит лако је положио, а на лекарском прегледу помогла су му очухова познанства, јер је имао лош вид на десном оку (зеница повређена приликом рођења). Звонко је припадао 61. класи која је на дан уписа имала 300, да би крај школовања (1936) дочекала 252 питомца. Крути дух касарне, дисциплина и послушност тешко су му падали. Само захваљујући подршци очуха пребродио је почетне проблеме прилагођавања, а још више намеру да напусти војни позив непосредно пред завршетак школовања: „Дисциплина је основа на којој почивају све војске, али неразумна и догматична дисциплина уништиће морал и најбољих кадрова.“ Сећања на старешине у Војној академији нису му остала у лепој успомени, за разлику од другарства које је створио са питомцима из своје класе. Култ класног другарства остао је важна окосница идентитета свих официра и није се угасио до краја живота генерације којој су припадали. Самим тим тешко су подносили сукобе и поделе по националној и идеолошкој линији током Другог светског рата.¹¹

Од тридесетак Хрвата у класи Звонка Вучковића само један није приступио војсци НДХ 1941. године. Најсјајнију каријеру у Титовој војсци остварио је Звонков класни друг Ратомир Раде Хамовић (1916-2009), који је у КПЈ приступио 1941, да би затим постао члан Врховног штаба партизанске војске. После рата био је начелник Генералштаба ЈНА, одликован је орденом Народног хероја и доспео је до чина генерал-пуковника. Генерал ЈНА постао је и њихов класни друг Руди Петовар. Мањи

[10] Звонимир Вучковић, *Сећања из рајна*, 38, 104, 419.

[11] Звонимир Вучковић, *Сећања из рајна*, 37-42.

део Звонкових другова са академије прикључио се Љотићевим и Недићевим одредима у склопу немачке окупационе управе у Србији.¹²

Питомци Војне академије Краљевине Југославије у последњој години школовања разврставани су у родове војске. Звонко Вучковић је тражио и добио артиљерију. Изоловани живот касарне, као и забране читања књига, публикација и новина које нису имале додира са наставним програмом, замениле су радости знатно слободнијег живота. Прво његово службовање (1936) било је у загребачком 30. артиљеријском пуку „Краљевић Томислав“, где је вршио дужност водника четврте батерије. Пошто су му родитељи још увек били у Загребу, становао је код њих. Очух му је 1937. постао генерал и добио прекоманду у Вараждин, а Звонко је премештен у Војно-географски институт у Београду, где је у наредних шест месеци завршио топографски курс. По завршеној обуци упућен је на западну границу земље, тада код Сушака према Ријеци која је припадала Италији, а затим у Бајмок према Мађарској. По окончању ових радова поново се враћа у Загреб у своју артиљеријску батерију. Све већа опасност од рата у Европи изискивала је војне припреме свих земаља, укључујући и Краљевину Југославију. У Хрватској је постојало снажно противљење опстанку заједничке државе. Локално становништво бојкотовало је војску, па је и Вучковић у лето 1939. године имао пуно проблема приликом мобилизације људства на Сљемену у околини Загреба.¹³

После очухове смрти (по савету његових пријатеља) затражио је да га из Загреба преместе у Београд. Већ крајем 1939. распоређен је у коњички дивизион артиљеријског пука Краљеве гарде. У Београду су му већ били мајка и сестра која је уписала Високу комерцијалну школу, као и брат Драгомир, ученик другог разреда гимназије. Служба у Гарди сматрана је за велику част сваком официру и војнику. Ипак, тешка атмосфера и дисциплина у касарни нису му погодиле. Његови најбољи другови у Краљевој гарди били су Словенац Сава Конвалинка (1916-2005) и Србин Момчило Смиљанић (1916-1942), са којима је и завршио б1. класу Војне академије. Блискост младих официра, слични патриотски погледи и заједнички друштвени живот обележиће Звонков боравак у Београду 1939-1941. године, у време када су сви назирали улазак Краљевине Југославије у рат који је већ беснео у Европи.¹⁴

На личном плану Вучковић се везао за породицу Смиљанић из које је потекао Момчило, његов најбољи друг из Академије и Гарде. Смиљанићи су стара и велика фамилија са Златибора из места Равни.¹⁵ Дали су велики број свештеника, ратника, генерала, народних првака, политичара и научника, укључујући и појединце који су припадали Комунистичкој партији, а касније и партизанском покрету. Међу њима био је и Милутин Смиљанић (1902-1941), истакнути комуниста и професор математике у ужичкој, чачанској и земунској гимназији, човек који је снажно обликовао многе генерације средњошколаца у левичарском духу. Посебно истакнуту улогу у партизанском покрету и номенклатури

[12] V. Št., „Hamović Rade“, *Vojna enciklopedija*, 6, ur. Nikola Gažević (Beograd, 1973), 389-390; B. Jok., „Petovar, Rudi“, *Vojna enciklopedija*, 3 (Beograd, 1973), 664; Звонимир Вучковић, *Сећања из раја*, 38, 66, 145, 178, 364; Ratimir Rade M. Hamović, *Od nekad do sad* (Sarajevo : Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog antifašističkog rata Bosne i Hercegovine, 2004), 42-45; Срђан Цветковић, „Улога ОЗН-е у ликвидацији ‘народних непријатеља’ 1944-1945. Шта крију архиви ОЗН-е о револуционарном терору 1944/1945“, *Архив*, 1-2 (Београд, 2006), 130; Бојан Б. Димитријевић, *Војска Недићеве Србије. Оружане снаге Српске владе 1941-1945* (Београд : Службени гласник, 2014), 191, 197, 303-329.

[13] Звонимир Вучковић, *Сећања из раја*, 39, 41, 43-46.

[14] Звонимир Вучковић, *Сећања из раја*, 49-51; „Preminuo poslednji prebegli oficir“, *Glas javnosti – internert izdanje*, Beograd, utorak, 18. 1. 2005. (<http://arhiva.glasjavnosti.rs/arhiva/2005/01/18/srpski/VE05011702.shtml>, приступљено 27. 10. 2014); Раде Познаноновић, „Смиљанић Момчило“, *Биографски лексикон Златиборској округу*, ур. Милија Ј. Кнежевић (Београд : Удружење Ужичана у Београду, Београд, 2006), 685.

[15] Зорица Златић Ивковић, *Црква Свештих ајосџола Пејтра и Павла у Сиројојну* (Сиројојно : издање аутора, 2004), 26-43.

социјалистичке Југославије имао је прота Милан Смиљанић (1891-1979).¹⁶ Звонко је посебно ценио Манојла, сина проте Милана, који је као партизан погинуо 1941. године. Сестре Милоја Смиљанића, Милица и Лепосава, подржавале су током рата Равногорски покрет.¹⁷ Стицајем околности, познанство са Анком Смиљанић, ћерком Милоја Смиљанића, за младог Вучковића постаће одлучујуће на приватном плану.

Момчилов старији брат Милоје Смиљанић (1892-1953) био је правник и ратник из Првог светског рата, један од 1300 каплара који су храбро ратовали 1914. у одбрани Србије. Милоје је после преласка Албаније 1915. добио прилику да се опоравља од рањавања и настави студије права у Греноблу, где је 1917. упознао своју будућу супругу Anne-Marie Pittion-Rossillon (1900-1991), пореклом из Лиона. Она је тада у Гренобл дошла на одмор с мајком Henriette (девојачко презиме Claret). Њен отац Clovis био је главни благајник железничке компаније која је повезивала Париз, Лион и медитеранску обалу. Родитељи нису дозвољавали брак док Anne-Marie не постане пунолетна („штајковала” је глађу да би остварила своју жељу). Зато су се Милоје и Ана венчали тек 1921. године, да би 1922. добили ћерку Јелену, 1923. Анку (будућу Звонкову супругу), а Магду 1929. године. Јелена се удала 1943. године (док су били у избеглишту у Каиру) за Леониду Паханија, капетана Краљевине Југославије, иначе цинцарског порекла. Он није хтео да се прикључи Титовој војсци, па је после рата отишао у Легију странаца. Магда је завршила Ecole Supérieure d'Aéronautique у Паризу и са мужем Французем касније отишла Америку,

[16] Погледати публикације: Миодраг Жико Аврамовић, *Професор Милушин Смиљанић* (Титово Ужице : Самоуправна интересна заједница културе – Самоуправна интересна заједница средњег усмереног образовања и васпитања, 1981); Бошко Матић, *Проша. Крст и њепокрака њоше Милана Смиљанића* (Београд : Turistička štampa, 1985).

[17] Звонимир Вучковић, *Сећања из раја*, 424.

где су били професори на Purdue University у Лафајету и Индијани. Потом је променила занимање и живела са мајком у Њу Мексико.¹⁸

Анка Смиљанић се родила у Лиону, али је првих шест година живота провела са родитељима у Трсту, где је њен отац био дипломата. Потом је годину и по живела у Тирани, а следећих годину и по дана у Софији. Родитељи су је убрзо послали у Француску, где је провела седам година (1932-1939). Последњих дана августа 1939. дошла је у Београд, где је положила матуру, а потом студирала класичне језике (латински и грчки) и археологију. У Београду је упознала Звонку, да би се 1947. и венчали у Француској, где су тада обоје били у избеглиштву.¹⁹

Официри Краљевине Југославије путем женидбе успостављали су повезивање са друштвеном елитом. Многобројне породичне везе стварале су јединство слоја који је водио државу. У таквом окружењу кретао се и млади поручник Звонимир Вучковић, који је већ по свом очуху генералу припадао елитним друштвеним круговима. Дружење и женидба са девојкама из виших грађанских кругова била је уобичајена појава. Вучковићи су у Београду живели попут других грађанских породица. Сестра је умела да свира клавир и пева оперске арије уз које је Звонко често живио дубоко заваљен у фотељу.²⁰

Милоје Смиљанић био је дипломата и помоћник министра иностраних послова Краљевине Југославије пред Други светски рат. Као дипломата службовао је широм Европе, али не и у Француској. Када је влада Краљевине Југославије у пролеће 1941. кренула

[18] Изјава Анке Вучковић, девојачки Смиљанић, удовице Звонка Вучковића, дата аутору текста 21. јуна 2016. године.

[19] Изјава Анке Вучковић, девојачки Смиљанић, удовице Звонка Вучковића, дата аутору текста 21. јуна 2016. године.

[20] Звонимир Вучковић, *Сећања из раја*, 50-53, 115-116, 309; Mile S. Bjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918-1941. Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon*, 85; Исти, „Приватност у униформи”, у: *Приватни животи код Срба у двадесетом веку*, приредио Милан Ристовић (Београд : Сlio, 2007), 505, 510-511.

у припреме поводом потписивања Тројног пакта са Немачком, дао је оставку на свој посао у Министарству иностраних послова. Са пучистичком владом генерала Симовића евакуисан је у Египат. Касније је упућен у Рим (1944), да би као емигрант после рата отишао у Француску (1945). Напрасно је умро од срчаног напада у Лиону 1953. године.²¹

Милојева супруга Anne-Marie је после удаје србизирала своје име, поставши Маруша. Перфектно је говорила српски језик. После Другог светског рата уписала је Универзитет у Лиону, у 50. години живота, да би пет година касније докторирала руски језик. После супругове смрти прешла је у Америку и добила место на катедри за руски језик на једном универзитету у Индијани, где је предала до своје 75. године.²²

Захваљујући обавештењима које је Момчило Смиљанић добијао преко брата Милоја у пролеће 1941, Звонко Вучковић је имао увид у дипломатске активности у вези са доношењем одлуке да Краљевина Југославија потпише Тројни пакт са Немачком. Већ 9. марта 1941. млади гардијски официри имали су информацију да је потписивање пакта само питање дана. Смиљанић, Вучковић и Конвалинка дуго су размишљали о преласку у Грчку, коју је 28. октобра 1940. напала фашистичка Италија, претрпевши притом понижавајући пораз. Коначно, одлучили су да пребегну у Грчку, да би на пут пошли у суботу 15. марта 1941. у униформама, са лажним наређењима која су служила да се заварају контроле. Убрзо су по приспећу у Бевђелију прешли у Грчку, а на граници су оставили своје официрске сабље побијене у земљу, са писмом кнезу Павлу Карађорђевићу у коме га обавештавају да је

издао земљу и да они одлазе код пријатељског народа да се боре против заједничког непријатеља. После првог пријема код грчке војске, а затим и испитивања официра задуженог за безбедност (капетан Куцагарис) и њихове идентификације, пријатељски су примљени у новој средини. Сместили су их у Солун, организован им је одлазак на Зејтинлик, а затим и на Свету Гору. После тога стижу у Атину где су поднели молбу да их приме у добровољце. Пуч у Београду (27. март 1941) поново је променио планове младим официрима који се брзо враћају у Југославију. Путовање је ишло споро због померања грчких, британских, аустралијских и новозеландских трупа према Солуну. Пут од Атине до Солуна трајао је два дана, а тек после поноћи, у првим сатима 6. априла 1941. године, прешли су границу и последњим возом кренули ка Београду. Истог јутра Немачка и њени савезници напали су Краљевину Југославију и поразили је до 18. априла 1941. године.²³

Податке о неизбежном нападу Немачке на Југославију и пре почетка бомбардовања Београда имао је Милоје Смиљанић. Он је своје ћерке Јелену и Анку евакуисао у послеподневним часовима 5. априла 1941. године авионом којим је отишао и амерички амбасадор Bliss Lane. Најпре су допутовале до Солуна, а одатле до Атине возом. У то време је Звонко са својим друговима ишао у супротном смеру, према Југославији. Када су стигле у Атину, уследило је бомбардовање Пиреја. Нико од виших чиновника југословенског посланства није их примио код себе, осим једног нижег службеника. После недељу дана дошао је и Милоје Смиљанић који је током повлачења из Београда жену и најмлађу ћерку оставио у родном селу Равни на Златибору да не би заузимале место неком „значајнијем” приликом евакуације са аеродрома у Никшићу. Касније су успеле да добију француске пасоше и да се евакуишу из Југославије у Лион, потом у

[21] Branko Petranović, Nikola Žutić, 27. mart 1941. *Tematska zbirka dokumenata* (Beograd: NICOM, 1990), 238, 543; Звонимир Вучковић, *Сећања из раша*, 52-53, 424-425, 471; Раде Познано-вић, „Смиљанић Д. Милоје”, *Биографски лексикон Златиборској окруји*, ур. Милија Ј. Кнежевић (Београд: Удружење Ужичана у Београду, 2006), 684.

[22] Изјава Анке Вучковић, девојачки Смиљанић, удовице Звонка Вучковића, дата аутору текста 21. јуна 2016. године.

[23] Звонимир Вучковић, *Сећања из раша*, 54-62.

Португал, одакле бродом око Африке плове до Мозамбика, а затим авионом у новембру 1941. стижу до Каира. Други део породице Смиљанић бродом је дошао до Александрије већ у лето 1941, потом у Каиро, да би их Британци одатле послали у Палестину (манастир Тантур близу Витлејема). Цела породица Смиљанић окупила се у Египту новембра 1941. године. Милоје је именован за посланика избегличке Владе у Каиру, а Анка је радила у британском Одсеку за пропаганду (запамтила је њихово охоло држање), а доцније у југословенском Министарству финансија. Почетком 1944. Смиљанићи су у Риму, где је Милоје радио као помоћник Михи Креку у Савезничкој мисији. После Титовог дефинитивног и формалног преузимања власти у послератној Југославији, Смиљанићи су априла 1945. отишли у Лион, где су на једној фарми под закуп гајили воће.²⁴

Послератна југословенска и српска историографија увек је сужавала истраживачки фокус на комунистичку партију, док је све грађанске снаге приказивала као издајничке, а српске и као „хегемонистичке“. Заправо, опредељење за одбрану земље постојало је код многих официра Краљевине Југославије, без обзира на снагу противника. Вучковић је после 6. априла 1941. два дана путовао од Ђевђелије до Београда због честих напада немачких авиона. Његови другови Момчило и Саво добили су ратни распоред на истоку земље, док се он са својом артиљеријском батеријом упутио у јужни Банат, одакле се после три дана без борбе и контакта са непријатељем повлачи у Шумадију. У близини Лазаревца 16. априла добија наређење да се преда Немцима, јер је закључено примирје. Војницима је пренео наређење, али и лични савет да се по мраку и са личним наоружањем врате кућама и сачекају даљи развој догађаја. И сам је тако поступио, у нади да ће успоставити контакт са деловима војске која није пристала на предају.

[24] Изјава Анке Вучковић, девојачки Смиљанић, удовице Звонка Вучковића, дата аутору текста 21. јуна 2016. године.

Вест о капитулацији Југославије задесила га је у Доњим Бањанима испод Сувобора, а том приликом добио је и прве информације о формирању усташке НДХ. Убрзо је униформу заменио цивилним оделом и укрцао се на воз у Кадиној Луци испод Рајца са намером да се поново врати у Београд. У Кадиној Луци први пут је у овом краткоратном рату видео непријатељске војнике.²⁵

За то време Момчило Смиљанић и Саво Конвалинка склонили су се на Златибор, у село Равни. Ту се после 22. јуна 1941. сакрио и члан КПЈ Слободан Пенезић Крцун, са којим су дошли у контакт. Смиљанић и Конвалинка определили су се тада за партизански покрет. Момчило је постао командир једне од чета Ужичког партизанског одреда, а Саво је отишао у Словенију где се прикључио локалним партизанима.²⁶ Пuteви тројице пријатеља потпуно су се разишли.

Непосредно по завршетку Априлског рата Вучковић се вратио у Београд, али није желео да се у њему крије. Намеравао је да што пре стигне до мора и некако успостави контакт са војском која се повукла из земље. Путовао је преко Сарајева и Мостара у коме су живели рођаци његове мајке. Захваљујући изразито хрватском имену Звонимир успешно је пролазио усташке контроле. У Сарајеву се кратко задржао, у Мостар није ни свраћао, тако да је без већих тешкоћа стигао у Херцег Нови првих дана маја 1941. године. Град су контролисале италијанске снаге. Ту је срео капетана Јована Дерока кога је познавао још из Загреба, мајора Светозара Тозу Милојевића и капетана Николу Ницу Стојисављевића. Од политичара Милоша Рашовића сазнали су да се извесни пуковник Михаиловић са мањом групом војника налази негде око реке Дрине и да није прихватио капитулацију. После састанка у

[25] Звонимир Вучковић, *Сећања из раша*, 63-65.

[26] Бошко Матић, *Крцун. Живојојис Слободана Пенезића Крцуна*, треће допуњено и проширено издање (Горњи Милановац : Дечје новине, 1988), 63-64.

манастиру Савина четворица официра донела су одлуку да крену у различитим правцима. Вучковић је најпре отишао до Котора, затим до Пераста у коме је имао рођаке, а потом се упутио у Мостар. Том приликом сасвим случајно сусрео се са једним класним другом који се прикључио војсци НДХ, што је за Звонка било неприхватљиво. Из Мостара се преко Земуна поново упутио за Београд. Већ по доласку чуо је да се пуковник Михаиловић налази у планинама Србије, али контакт није одмах могао да успостави.²⁷

У Београду је антинемачко расположење доживело врхунац 22. јуна 1941. када су нацисти напали Совјетски Савез. Вучковић је следећег дана успоставио везу са својим класним другом Владимиром Николићем који је преко Михаиловићеве Команде за Београд имао везу са герилцима у планинама Србије. Његово бежање у Грчку било је свима познато, тако да је брзо стекао поверење Михаиловићевих људи у Београду који су покушавали да га убеди да не иде у шуму, јер су герилци на терену имали организационе проблеме у вези са смештајем, исхраном и безбедношћу. На лично инсистирање добио је везу за одлазак. На пут према Равној гори пошла је и његова мајка, која му је пренела оружје до железничке станице Кадина Лука где су се растали. По изласку из воза брзо је успоставио везу са Михаиловићевим људима и дошао на Равну гору дан уочи Видовдана, 27. јуна 1941. године. Први позитивни утисак који је пуковник Михаиловић оставио на поручника Вучковића био је и одлучујући. Поверење које је Михаиловић стекао према њему трајало је до краја рата, а у многим ситуацијама био му је заштитник и покровитељ. Многи савременици записали су да је Вучковић био омиљени официр генерала Михаиловића.²⁸

[27] Звонимир Вучковић, *Сећања из рата*, 66-75.

[28] Звонимир Вучковић, *Сећања из рата*, 75-79; Коста Николић, *Историја равногорској војске 3* (Београд : Српска реч, 1999), 361-371.

Звонко Вучковић је, као и сви други равногорски команданти, морао да буде и вођа народа. Био је млад човек, без великог искуства у руковођењу војском, а још мање у политици и „владању“ над народом. Водили су га искрени патриотизам и жеља да се супротстави окупатору, што је својом храброшћу потврдио и у првим борбама против Немаца. Међутим, рат је убрзо постао и унутрашњи идеолошки сукоб, што је код Вучковића изазвало отпор, па и привремену одлуку да се повуче из Михаиловићеве организације почетком новембра 1941. године. Због такве одлуке могао је да изгуби и живот, али су га спасли Драгиша Васић и Михаиловић лично.²⁹

Вучковић је убрзо, средином новембра 1941, морао да се директно сукоби са својим најбољим другом Момчилом Смиљанићем који је предводио партизане у нападу на Равну гору. Свог друга није заборавио ни почетком 1942. док је био у илегали са генералом Михаиловићем, када га је рањеног донео у Штаб, са чиме се нису сложили многи официри. То је условило и њихову наредбу да се Смиљанић ликвидира, као и сам Вучковић ако би се супротставио таквој одлуци. Убиство је извршено без његовог знања и Михаиловићевог одобрења, а после рата комунисти су тенденциозно сумњичили Вучковића за тај злочин. Ова ратна суровост осликава сву драматику грађанског и ослободилачког рата у Србији и Југославији и постала је један од најупечатљивијих симбола подељеног друштва.³⁰

Од самог почетка устанка Вучковић је имао одговорне задатке у организацији генерала Михаиловића. Већ у лето 1941. добио је наредбу да организује герилу у Таковском срезу, да би ускоро постао командант Таковске

[29] Милош Тимотијевић, *Звонко Вучковић (1941-1944) : рајна биографија : расправа о проблемима прошлости и садашњости*, 65-155.

[30] Овом приликом неће бити приказивана детаљна ратна каријера Звонка Вучковића, јер је о њој објављена посебна публикација: Милош Тимотијевић, *Звонко Вучковић (1941-1944) : рајна биографија : расправа о проблемима прошлости и садашњости* (Београд : Службени гласник, 2015).

бригаде. За команданта Првог равногорског корпуса (Горски штаб 52) постављен је октобра 1942, када добија и чин капетана. На краљев рођендан, 6. септембра 1942, одликован је Орденом Карађорђевог звезде са мачевима IV реда. У лето 1944. био је задужен за евакуацију савезничких авијатичара са којима је 10. августа 1944. одлетео за Италију.³¹

Вучковићева породица остала је у земљи. Мајка Анка и брат Драгомир ускоро су пребегли у Италију, а сестра Мирјана није емигрирала, већ се после рата у Београду удала за Драгана Максимовића. Нису имали деце. Живели су у Југославији, али су неколико пута посетили Звонка у САД. Најмлађи брат Драгомир „Мицко“ пребачен је 1945. из логора Еболи у Италији најпре у Минстер у Немачкој (мајка им је упућена у женски логор на обали Северног мора), а затим је отишао у Велику Британију, где је на Универзитету у Бирмингему завршио медицину и докторирао. Био је стипендиста Lady Paget која је школовала неколико српских ђака. Драгомир је у Енглеској упознао своју будућу супругу Brendu Luther, са којом долази у САД. Венчали су се 1958. и у браку добили три сина. Драгомир је специјализирао неурологију у Чигагу и остварио лепу професионалну каријеру, али је прерано умро.³²

Вучковић је према инструкцијама генерала Михаиловића у Италији 1944. требало да буде официр за везу ЈВуО са савезничким снагама ради евакуације њихових авијатичара, а потом да оде у САД. Међутим, већ при слетању на аеродром у Бриндизију британска војска је Вучковића одмах одвојила од америчких пилота и заједно са италијанским војницима повезла у Бари. Захваљујући стицају

срећних околности успео је да, уз помоћ једног италијанског лекара који је са њим долетео из Прањана, побегне партизанској патроли у Барију. На брзину се обривао и ошишао, а затим преко мисије Краљевине Југославије избегао да га Британци практично ухапсе. Пријавио се америчкој ваздухопловној команди која га је упутила на лечење, јер је имао озбиљне последице услед ранијих повреда у рату. У болници је срео Милоја Смиљанића.³³

Вучковић је у Риму убрзо успоставио везу са Живком Топаловићем, Адамом Прибићевићем и епископом Иринејом Ђорђевићем, са којима је покушавао да обезбеди подршку западних савезника генералу Михаиловићу. Деловао је и Милоје Смиљанић, али све дипломатске активности нису могле да преокрену стратешке одлуке савезника да одбаце четнике и прихвате партизане. Генерал Михаиловић је већ у позну јесен 1944. одлучио да настави герилски рат у Југославији (погледати писмо Звонку Вучковићу од 18. новембра 1944. у прилогу текста), али је касније у једној депеши покушао и да обезбеди евакуацију ЈВуО (око 30.000 људи) у Италију, тражећи савет од Вучковића и Топаловића да ли да из Босне крене према мору, док је то могуће извести. Вести о уласку Црвене армије у Србију, масовној мобилизацији омладине, али и великим одмаздама партизана, утицали су на многе актере ратних догађаја, па и на ширење депресије међу малобројним избеглим припадницима ЈВуО у Италији.³⁴

[31] Звонимир Вучковић, Сећања из рата, 116-117, 255-259, 277, 324; 364; 414-415; Коста Николић, *Историја равногорског покрета*, 1, 50-69.

[32] Звонимир Вучковић, „Париз као дом [4]”, *Књижевни лист* (Београд, 1. мај 2007), 18; Изјава Анке Вучковић, девојачки Смиљанић, удовице Звонка Вучковића, дата аутору текста 21. јуна 2016. године.

[33] Звонимир Вучковић, *Сећања из раја*, 414-425.

[34] *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, том XIV, књ. 4. *Dokumenti jedinica, komandi i ustanova četničkog pokreta Draže Mihailovića, avgust 1944 - maj 1945.* (Београд : Војноисторијски институт, 1985), 147, 198-200, 1031-1035; Живко Топаловић, *На Равној јори* (Крагујевац : Погледи, 1999), 510-512, 517-519, 536; Звонимир Вучковић, *Сећања из раја*, 433-445; Драгољуб М. Михаиловић, *Рај и мир генерала. Изабрани рајини списи*, 1, приредио Милан Весовић, Коста Николић, Бојан Б. Димитријевић (Београд : Српска реч, 1998), 408-411, 424; Milan Terzić, „Kult generala Dragoljuba Draže Mihailovića”, *Srbija (Jugoslavija) 1945-2005. Ideologije, pokreti, praksa*, ур. Momčilo Pavlović (Београд : Institut za savremenu istoriju, 2006), 105; Звонимир Вучковић, „Први дани емиграције [1]”, *Књижевни лист* (Београд, 1. фебруар 2007), 18

Вучковићеви повремени сусрети са дипломатама и официрима Краљевине Југославије у Барију, Бриндизију и Риму у првој половини 1945. нису имали никакав ефекат на став савезника према ЈВуО и генералу Михаиловићу који је остао у земљи. То је време када је имао и званичне контакте са америчком обавештајном службом. После завршетка рата остао је у Италији, углавном у друштву Живка Топаловића, Адама Прибићевића и Милоја Смиљанића. Није учествовао у каснијим плановима за убацавање у земљу, изузев што је 1947. присуствовао састанку који је организовао краљ Петар II Карађорђевић, а на којем је расправљано о могућим акцијама против Титове Југославије.³⁵

Вучковић одлази у Француску 1946. године, где је радио у неколико предузећа („Citroen“, „American Legion“ - предузеће за поправку писаћих машина). Поново се среће са Анком, венчавају се 1947, да би следеће године добили сина Алекса (Александра). На предлог америчког пуковника Алберта Сајца (који је Звонка познавао из рата) прешли су у Америку јуна 1949. године. Ту их је најпре на три недеље прихватио Ђорђе Мусулин, амерички официр српског порекла, који је Звонка познавао из рата, да би их у Филаделфију потом позвао Вучковићев ратни друг Фрањо Сеничар, који је са Михаиловићем био од почетка рата. Убрзо им се рађа и ћерка Хелен (1950). Прве године у емиграцији биле су тешке. Звонко је радио у фабрици за малу плату, живели су у Филаделфији у згради где су собе за једну породицу биле једне изнад друге и са заједничким купатилом за све станаре. Америчка војска није хтела да га прими. У то време, 1953. године, родио се и син Чарлс (Милоје). Све троје деце добило је високо образовање, а најмлађи син је завршио академију на Вест Поинту. Иначе, Звонко је

[35] Звонимир Вучковић, *Сећања из раја*, 447-451; Звонимир Вучковић, „Ривалство, саботаже и црноберзијанство [3]“, *Књижевни лист* (Београд, 1. април 2007), 18; Мило Глигоријевић, *Емигранци* (Београд : Службени гласник, 2009), 97-108.

1954. приликом добијања држављанства САД за своју породицу и себе, званично променио крштено име. Постао је James.³⁶

Захваљујући помоћи Јакше Ћелевића, Вучковић је у оквиру Пољско-америчког друштва завршио студије у вези са машинством (техничко цртање), што му је обезбедило нову професионалну каријеру у Детроиту. Супруга се запослила као секретарица. Потом је његова мајка дошла у САД и могла је да чува троје деце, што им је олакшало живот. Недуго затим и Драгомир је после студија медицине дошао у Америку, па се цела породица преселила у Чикаго. Вучковић је радио у предузећу Union Tank Car Company које је правило цистерне за пренос хемикалија. Брзо је напредовао у послу, тако да је пуно путовао по Америци и Канади, радећи на пословима провере квалитета и инспекције производа. На овом послу радио је до пензије, али због недостатка формалног образовања у САД (америчка диплома), никад није достигао степен напредовања који му је припадао. Користио је слободно време на послу да сваког дана напише по једну страну својих ратних мемоара, а супруга је увече прекуцавала те текстове. Тако су радили око 10 година. Према Анкином сведочењу, књигу је прекуцала најмање три пута, да би је касније превела и на енглески, а то издање појавило се 2004. под називом „A Balkan tragedy : Yugoslavia 1941-1946. Memoirs of a guerilla fighter“. После одласка у Америку Звонко је у Европу први пут дошао 1972. године. Том приликом је са супругом дошао и до Трста, где су се срели са Мишом, сином проте Милана Смиљанића. Тада су отишли до једног брега изнад града, одакле се могла видети граница Југославије. Дуго су гледали у том правцу.³⁷

[36] Звонимир Вучковић, *Сећања из раја*, 455, 459-461, 470-471; Звонимир Вучковић, „Први дани емиграције [2]“, *Књижевни лист* (Београд, 1. март 2007), 18-19; Изјава Анке Вучковић, девојачки Смиљанић, удовице Звонка Вучковића, дата аутору текста 21. јуна 2016. године.

[37] Zvonimir Vuckovich, *A Balkan tragedy : Yugoslavia 1941-1946. Memoirs of a guerilla fighter* (New York : Columbia University Press,

Када му се и супруга пензионисала, преселили су се у Калифорнију, у градић Охај између Санта Барбаре и Лос Анђелеса, где им је живела ћерка са својом породицом. Вучковић је ту провео последњих 18 година живота.³⁸ Био је члан Удружења српских писаца и уметника у емиграцији, организације која је у својим редовима имала Милоша Црњанског, Слободана Јовановића, Милана Гавриловића. Вучковићеве мемоари („Сећања из рата”, 1980; „Од отпора до грађанског рата”, 1984) објављени су релативно касно.³⁹ Они су и данас због упечатљивости и изражајности високо цењени.⁴⁰ За књигу „Сећања из рата” у емиграцији је добио и Награду „Слободан Јовановић”. Пуно је објављивао. Био је сарадник у „Гласу канадских Срба”, „Нашој речи” и члан уређивачког одбора „Демократске мисли” (1952-1956) Адама Прибићевића. Почев од 1966. биран је за члана Главног одбора Савеза „Ослобођење”. Звонко Вучковић је и у емиграцији остао заговорник демократије, југословенског опредељења и патриотизма и није се везивао за српска четничка удружења. Политичку активност остварио је у оквиру Савеза „Ослобођење”, везујући се за Десимира Тошића који је после 1990. дошао у Србију и учествовао у обнови рада Демократске странке.⁴¹

Вучковићеве ратне мемоари четири пута су штампани у Србији после пада комунизма. Најпре 1990. у две књиге, како су и настајали („Сећања из рата” и „Од отпора до грађанског рата”), у великом тиражу (5.000 примерака).⁴² Ново издање мемоара, обједињених у једну књигу под називом „Сећања из рат”, објављено је 2001. у скромнијем тиражу (500 примерака).⁴³ Убрзо, 2005. године, поново су објављени у једној књизи и великом тиражу (1.000 примерака) у оквиру библиотеке „Скривена историја” посвећене значајним делима у вези са ослободилачким и грађанским ратом 1941-1945. који су објављени у иностранству.⁴⁴ Коначно, Српска књижевна задруга је 2015. у својој престижној и најстаријој библиотеци „Коло” објавила обједињене Вучковићеве мемоаре под називом „Сећања из рата” у тиражу од 1.000 примерака.⁴⁵ Звонко Вучковић повремено је писао краће чланке о рату, па и предговоре за издања других аутора, као у случају дневника и сећања Младена Ј. Жујовића из Другог светског рата, објављених 2004. године.⁴⁶

Изједначавање права партизанског и равнорског покрета у савременој Србији стицајем околности догодило се управо на дан смрти Звонка Вучковића (21. децембар 2004). С друге стране, процес рехабилитације

2004); Изјава Анке Вучковић, девојачки Смиљанић, удовице Звонка Вучковића, дата аутору текста 21. јуна 2016. године.

[38] Изјава Анке Вучковић, девојачки Смиљанић, удовице Звонка Вучковића, дата аутору текста 21. јуна 2016. године.

[39] Zvonimir Vučković, *Sećanja iz rata* (London : Naše delo, 1980); Zvonimir Vučković, *Sećanja iz rata. Knj. 2, Od otpora - do građanskog rata* (London : Naše delo, 1984).

[40] Стеван К. Павловић, *Хиллеров нови анђиљоредак. Други свештски раји у Јуоославији* (Београд : Слио, 2009), 11.

[41] Zvonimir Vučković, „Izjave i sećanja povodom 20 godina rada i stava Saveza 'Oslobođenje', Naša reč, 53, London, 1986, 61-62; Звонимир Вучковић, *Сећања из раја*, 475; *Први Дражин ађуђанић Јакша В. Белевић – Брајоножић. Прилои истјорији равнорској њокређа*, приредила Биљана Јакше Ђелевића, друго допуњено издање (Подгорица : Ступови, 2004), 162; Мило Глигоријевић, *н. д.*, 97-108; Мира Радојевић, „Живети и радити у емиграцији. Савез 'Ослобођење'”, *Јуоославија у хладном рајуу : љрилози истјраживањима*, ур. Александар Животић (Београд : Институт за новију историју Србије, 2010), 97-110; Иста, „Вучковић, Звонимир Феликс. Четнички командант, писац”, *Српска*

енциклопедуја, том 2 (Нови Сад : Матица српска; Београд : Српска академија наука и уметности ; Завод за уџбенике, Београд, 2013), 967-968; Горан Давидовић, „Емигрантска организација Савез 'Ослобођење'. Статут из 1958. године”, *Зборник радова Народной музеја*, XLIV (Чачак, 2014), 209-232.

[42] Звонимир Вучковић, *Сећања из раја* (Београд : „Чича”, 1990); Звонимир Вучковић, *Од ођђора до грађанској раја* (Београд : „Чича”, 1990)

[43] Звонимир Вучковић, *Сећања из раја* (Крагујевац : Поглед, 2001).

[44] Звонимир Вучковић, *Сећања из раја. Ог ођђора до грађанској раја. Библиођека Скривена истјорија*, књ. 15 (Ваљево : Александрија, 2005).

[45] Звонимир Вучковић, *Сећања из раја* (Београд : Српска књижевна задруга, 2015).

[46] Звонимир Вучковић, „Предговор”, у: Младен Ј. Жујовић, *Рајни дневник 2. Јуоославија у II свештском рајуу : (јун 1942 - ајриил 1944)*, приредила Теодора Жујовић (Врњачка Бања : Интерклина-графика, 2004), 5-8.

генерала Михаиловића условио је нове поделе и расправе у савременој Србији. Вучковићеви мемоари били су и остали пример реалног сагледавања историјске улоге покрета генерала Михаиловића у Другом светском рату, написани из перспективе активног учесника догађаја, што ће његовом делу и у будућности обезбедити актуелност и незаменљиву улогу у свим научним истраживањима. Ова кратка биографија Звонка Вучковића, као и породице Смиљанић, представља скроман прилог додатном разјашњењу свих околности које су пратиле не само њихов живот до 1945, већ и боравак у емиграцији и писање мемоара, што додатно потврђује и употпуњује приређена архивска грађа.

Извори

Објављени извори:

1. *Zbornik dokumenata i podataka o narodno-oslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, том XIV, књ. 4. *Dokumenti jedinica, komandi i ustanova četничког покрета Драже Милаиловића, август 1944 – мај 1945.* (Београд : Војноисторијски институт, 1985)
2. Petranović Branko, Žutić Nikola, *27. mart 1941. Tematska zbirka dokumenata* (Београд : NICOM, 1990)
3. Михаиловић Драгољуб М., *Рај и мир ђенерала. Изабрани рајни списи*, 1-2, приредили Милан Весовић, Коста Николић, Бојан Б. Димитријевић (Београд : Српска реч, 1998)

Усмена сведочанства:

1. Изјава Анке Вучковић, девојачки Смиљанић, удовице Звонка Вучковића, дата аутору текста 21. јуна 2016. године

Штампа:

1. *Полиџика*, 1939.
2. *Глас јавности*, 2005.
3. *Књижевни лист*, 2007.

Литература:

1. Аврамовић Миодраг Жико, *Професор Милуџин Смиљанић* (Титово Ужице : Самоуправна интересна заједница културе – Самоуправна интересна заједница средњег усмереног образовања и васпитања, 1981)
2. Bjelajac Mile S., *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918-1941. Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon* (Београд : Institut za noviju istoriju Srbije – Dobra, 2004)
3. Бјелајац Миле, „Приватност у униформи”, у: *Приватни животи код Срба у двадесетом веку*, приредио Милан Ристовић (Београд : Clio, 2007), 505-539.
4. Vuckovich Zvonimir, *A Balkan tragedy: Yugoslavia 1941-1946. Memoirs of a guerilla fighter* (New York : Columbia University Press, 2004)
5. Vučković Zvonimir, „Izjave i sećanja povodom 20 godina rada i stava Saveza 'Oslobođenje'”, *Naša reč*, 53, London, 1986, 61-62.
6. Vučković Zvonimir, *Sećanja iz rata* (London : Naše delo, 1980)
7. Vučković Zvonimir, *Sećanja iz rata. Knj. 2, Od otpora - do građanskog rata* (London : Naše delo, 1984)
8. Вучковић Звонимир, „Предговор”, у: Младен Ј. Жујовић, *Рајни дневник 2. Југославија у II светском рату : (јун 1942 – април 1944)*, пр. Теодора Жујовић (Врњачка Бања : Интерклима-графика, 2004), 5-8.
9. Вучковић Звонимир, *Од ошћора до грађанског раја* (Београд : „Чича”, 1990)
10. Вучковић Звонимир, *Сећања из раја* (Београд : „Чича”, 1990)
11. Вучковић Звонимир, *Сећања из раја* (Крагујевац : Погледи, 2001)
12. Вучковић Звонимир, *Сећања из раја. Од ошћора до грађанског раја. Библиотека Скривена историја*, књ. 15 (Ваљево : Александрија, 2005)
13. Вучковић Звонимир, *Сећања из раја* (Београд : Српска књижевна задруга, 2015)
14. Глигоријевић Мило, *Емигранти* (Београд : Службени гласник, 2009)
15. Давидовић Горан, „Емигрантска организација Савез 'Ослобођење'. Статут из 1958. године”, *Зборник радова Народног музеја XLIV* (Чачак, 2014), 209-232.
16. Димитријевић Бојан Б., *Војска Негићеве Србије. Оружане снаге Српске владе 1941-1945* (Београд : Службени гласник, 2014)

17. Др. П. М., „Александар Вучковић, пешадијски бригадни генерал”, *Полиџика*, бр. 11233, Београд, 9. септембар 1939, 6.
18. Златић-Ивковић Зорица, *Црква Свештих апостола Петра и Павла у Сиројојну* (Сирогојно : издање аутора, 2004)
19. Иветић В., „Вучковић, Александар Ј.”, *Српски биографски речник*, 2 (Нови Сад : Матица српска, 2006), 536.
20. Иветић В., „Вучковић/Пркић, Звонимир П.”, *Српски биографски речник*, 2 (Нови Сад : Матица српска, 2006), 542.
21. Јок В., „Petovar, Rudi”, *Vojna enciklopedija*, 3 (Beograd, 1973), 1972, 664.
22. Матић Бошко, *Крцун. Живојојис Слободана Пенезића Крцуна*, треће допуњено и проширено издање (Горњи Милановац : Дечје новине, 1988)
23. Матић Бошко, *Проша. Крси и њејокрака њроше Милана Смиљанића* (Београд : Turistička štampa, 1985)
24. Nikić Andrija, *Katolici u Varešu do 2002. godine* (Mostar – Vareš : Franjevačka knjižnica i Arhiv, 2003)
25. Николић Коста, *Историја равнојорској њокреша*, 1-3 (Београд : Српска реч, 1999)
26. Павловић Стеван К., *Хишлеров нови аншијо-редак. Друи свешки рај у Јујославији* (Београд : Clio, 2009)
27. Перишић Мирослав, „Град и грађанин у Србији крајем 19. века”, *Историјски записи*, LXXI, 3-4 (Подгорица, 1998), 107-129.
28. Познановић Раде, „Смиљанић Д. Милоје”, *Биографски лексикон Злашборској округи*, ур. Милија Ј. Кнежевић (Београд : Удружење Ужичана у Београду, 2006), 684.
29. Познановић Раде, „Смиљанић Момчило”, *Биографски лексикон Злашборској округи*, ур. Милија Ј. Кнежевић (Београд : Удружење Ужичана у Београду, 2006), 685.
30. *Први Дражин ађушанић Јакша В. Ђелевић – Брашнотножић. Прилој историји равнојорској њокреша*, приредила Биљана Јакше Ђелевића, друго допуњено издање (Подгорица : Ступови, 2004)
31. Радојевић Мира, „Вучковић, Звонимир Феликс. Четнички командант, писац”, *Српска енциклопедија*, том 2 (Нови Сад : Матица српска; Београд : Српска академија наука и уметности ; Завод за уџбенике, Београд, 2013), 967-968.
32. Радојевић Мира, „Живети и радити у емиграцији. Савез 'Ослобођење'”, *Јујославија у хладном рају : њрилози истираживањима*, ур. Александар Животић (Београд : Институт за новију историју Србије, 2010), 97-110.
33. Terzić Milan, „Kult generala Dragoljuba Draže Mihailović”, *Srbija (Jugoslavija) 1945-2005. Ideologije, pokreti, praksa*, ур. Momčilo Pavlović (Beograd : Institut za savremenu istoriju, 2006), 105.
34. Тимотијевић Милош, *Звонко Вучковић (1941-1944) : рајна биографија : расјава о њроблемима њрошлости и садашњосији* (Београд : Службени гласник, 2015)
35. Топаловић Живко, *На Равној јору* (Крагујевац : Погледи, 1999)
36. Hamović Ratimir Rade M., *Od nekad do sad* (Sarajevo : Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog antifašističkog rata Bosne i Hercegovine, 2004)
37. Цветковић Срђан, „Улога ОЗН-е у ликвидацији 'народних непријатеља' 1944-1945. Шта крију архиви ОЗН-е о револуционарном терору 1944/1945”, *Архив*, 1-2 (Београд, 2006), 130.
38. Št. V., „Hamović Rade”, *Vojna enciklopedija*, 6, ур. Nikola Gažević (Beograd, 1973), 389-390.

ПРИЛОЗИ:

— 1 —

**ПИСМО ЗВОНКА ВУЧКОВИЋА ПУКОВНИКУ ДРАЖИ МИХАИЛОВИЋУ
У ВЕЗИ СА УБИСТВОМ МОМЧИЛА СМИЉАНИЋА**

(25. МАРТ 1942)

Поштовани г. пуковниче⁴⁷

Мој друг је мучки убијен пре три дана недалеко [од] села Луњевице. Два наоружана човека одвела су га ноћу из куће, где сам га привремено сместио и стрељали. Хијене су задовољене. Злочин је извршен по наређењу кап. г Стојановића. На најбољем сам трагу да откријем још неке саучеснике овога убиства.

Моја савест од часа када сам сазнао за овај злочин и сувише је оптерећена. Морална одговорност пред свима његовим, којима никада у очи нећу смети погледати пада на мене. Очајан сам у највећој мери. Наћи ћу мир тек када га достојно осветим. Ако на путу освете не заглавим уништићу све виновнике овог злочина.

Знам да сада томе није време. Ви сами сте то једанпут доказали. Трудићу се да ми Ваш гест послужи за пример, али ако у томе не успем, онда ме, молим Вас опростите, у уверењу да је то једина грешка у служби Отаџбини, Краљу и Вама, коју сам свесно учинио.

25/III / 42.

Поштује Вас
Поручник Звонимир А. Вучковић

Архив Војно-историјског института, Архива непријатељских јединица, К-21, бр. рег. 3/5, S-V-105

— 2 —

УКАЗ О ОДЛИКОВАЊИМА ОФИЦИРА ЈВУО

(6. СЕПТЕМБАР 1943)

[штампани грб краљевског дома Карађорђевић]

CHANCELLERY OF H.M.THE KING OF YUGOSLAVIA
51, SOUTH STREET, W.1.
FLAT 12.
GROSVENOR 3229.

KANCELARIJA
NJEGOVOG VELIČANSTVA KRALJA

[Документ је у оригиналу куцан латиницом]

МИ

ПЕТАР II

по милости Божјој и вољи народној
Краљ Југославије

На предлог Нашег Министра војске, морнарице и ваздухопловства, а за показану и осведочену храброст у борбама противу непријатеља у окупираној Отаџбини, решили смо и решавамо да се одликују:

[47] Михаиловић је у то време већ имао чин генерала, али је Звонко писмо званично упутио на „пуковника Михаиловића“.

ОРДЕНОМ КАРАЂОРЂЕВЕ ЗВЕЗДЕ СА МАЧЕВИМА ЧЕТВРТОГ РЕДА:

Ђенералштабни мајор Ђурић Ђ. Радосав;
Пешадиски мајор Кесеровић Р. Драгутин;
Резервни мајор Баћовић Петар;
Пешад. капетан I кл. Смиљанић У. Душан;
Резерв. капетан II кл. Лукачевић Војислав;
Артилериски поручник Вучковић А. Звонимир;
Потпоручници: Булатовић Радован, Јанковић Милутин, Стајић Крсто;
Четничке војводе: свештеници Перишић Радојица и Ђујић Момчило.

ОРДЕНОМ БЕЛОГ ОРЛА СА МАЧЕВИМА ЧЕТВРТОГ РЕДА:

Ђенералштабни мајор Пилетић Ј. Велимир;
Коњич. капетан I кл. Додић Д. Владислав;
Пешад. капетани II кл. Момчиловић Ј. Милорад и Салатић К. Данило;
Коњички поручник Поповић В. Милорад и пешад. поручник Топаловић М. Драгомир.

ОРДЕНОМ БЕЛОГ ОРЛА СА МАЧЕВИМА ПЕТОГ РЕДА:

Пешад. капетан I кл. Никић В. Бајо;
Жандарм. капетан II кл. Грухац К. Павле;
Артилериски поручници: Музикравић Љ. Марко и Манић С. Боривоје;
Пешад. поручници: Катанић К. Урош и Ђукић Т. Добрица; Жандарм. поручник Видачић Р. Милорад;
Резерв. поручници: Дангић Војин, Симовић Давид и Калабић Никола, ослобађајући их плаћања
орденске таксе.

Наш Министар војске, морнарице и ваздухопловства нека изврши овај Указ.

Петар II.

В.К.Бр.1153
6 септембра 1942 год.
Лондон.

Претседник Министарског савета
Министар унутрашњих послова и
Заступник Министра војске, морнарице и
Ваздухопловства
Слободан Јовановић .с.р.

Да је препис веран своме оригиналу у Службеним Новинама бр. 10/42 године, тврди и оверава

[печат краљевског дома Карађорђевић]

Дивизијски ђенерал
Мил М Рад [нечитко]

Оригинал у власништву породице Вучковић у САД

— 3 —

УНАПРЕЂЕЊЕ У ЧИН КАПЕТАКА ЗВОНКА ВУЧКОВИЋА

(3. ОКТОБАР 1943)

НАРЕДБА

МИНИСТРА ВОЈСКЕ, МОРНАРИЦЕ И ВАЗДУХОПЛОВСТВА ШТАБА ВРХОВНЕ КОМАНДЕ ЗА 3 ОКТОБАР 1943 ГОДИНЕ

На мој предлог Врховни Командант Њ. В. Краљ Петар II унапредио је за ратне заслуге артилериског поручника ЗВОНИМИРА А. ВУЧКОВИЋА у чин артилериског капетана II класе.

Указ о унапређењу изашао је 1 октобра 1943 године, с тим да ће му се ранг овога чина одредити накнадно, а у вези наређења Њ. В. Краља Стр. Пов. Бр. 591 од 30 септембра 1943 године.

МИНИСТАР ВОЈСКЕ, МОРНАРИЦЕ И ВАЗДУХОПЛОВСТВА НАЧЕЛНИК ШТАБА ВРХОВНЕ КОМАНДЕ
Армијски Ђенерал
Драг. М. Михаиловић
[потпис]

Оригинал у власништву породице Вучковић у САД

— 4 —

ПУНОМОЋЈЕ КАПЕТАНУ ЗВОНКУ ВУЧКОВИЋУ ДА ЗАСТУПА ЈВУО У КОМАНДИ XV АМЕРИЧКОГ ВАЗДУХОПЛОВНОГ КОРПУСА У ИТАЛИЈИ (30. ЈУЛ 1944)

ПУНОМОЋИЈЕ

Упућујем капетана Звонимира Вучковића, као мог официра за везу код XV америчког ваздухопловног корпуса, у Италију са задатком да послужи на пословима око евакуације америчких авијатичара који се убудуће принудно спусте на територију контролисану од стране Југословенске војске у Отаџбини, под командом ђенерала Михаиловића.

Капетан Вучковић намењен је за члана војно-политичке мисије која ће се доцније упутити за Америку, и тада ће се на његово место упутити други официр за везу.

Капетан Вучковић објасниће потребу да команда XV америчког ваздухопловног корпуса пошаље једну мисију са радио-станицом код Команде Југословенске војске у Отаџбини. Ова би мисија радила на евакуацији принудно спуштених америчких авијатичара, као и на слању обавештајних података који интересују савезничку ваздухопловну команду.

30/VII/1944 год.

Слободне југословенске планине

[округли печат]

Начелник штаба Врховне команде и
Министар војске, морнарице и ваздухопловства
Армијски Ђенерал
Драг. М. Михаиловић
[потпис]

НМЧ И 5042

—5—

**ПИСМО МОНАХА ЈОВАНА РАПАЈИЋА АНКИ ВУЧКОВИЋ У ВЕЗИ СА ОДЛАСКОМ
ЗВОНКА ВУЧКОВИЋА У ИТАЛИЈУ (13. АВГУСТ 1944)**

13/VII 1944.

Поштована госпођо

Био сам код Чиче и испричао му о Звонкову одласку – то је била прва вест о томе, јер сам са аеродрома право отишао Чичи.

Јао ми је што нисам стигао благовремено на аеродром – доцкан сам сазнао да ће се и дању спуштати па ми је тако Звонко измакао за неки минут, те га то јутро нисам ни видео. А у журби, чујем, отишао је и без докумената и без новаца. Чичи је жао да се тако десило, али задовољан је што је отишао, јер ће њега, Звонка, овај одлазак – нервно и душевно – добро доћи, као ослобођење од ове средине која га је растрзала. Могао је (рече Чича) и Мицко да оде с њим. Али Ви сте, свакако, захвални Богу што је бар он остао – и то на начин који је Мицка сигурно изненадио.

Звонко ће, како рече Чича, ићи у Америку ради пропаганде. Мени се чини да је оног дана отишао и адвокат Вукчевић – и то је све јако револтирало оне у В. К. и Комитету.

Будите храбри, Госпођо. Уздајте се у Бога. Тако вам се отео и кад је пребегао у Грчку. Мало је припадао Вама и овде, на својој досадашњој дужности. Он је желео једног дана да седне у авион – и та му се жеља остварила. Он и сада ради један народни посао на несебичан начин. Све то може и мора да Вас радује. Даће Бог – као што је досад давао – да га ускоро видите здрава и радосна у слободној земљи, на послу коме се предаје до самозаборава и до – забрава својих. То да Вас не боли. То нека вам је извор поноса.

Ваше и Вас срдечно поздравља и искрено поштује

[Нечитко] Јован Рапајић

НМЧ И 5043

—6—

ПИСМО ГЕНЕРАЛА МИХАИЛОВИЋА ЗВОНКУ ВУЧКОВИЋУ

(18. НОВЕМБАР 1944)

18 новембра 1944 год.

Драги Звонко,

Примио сам Ваше писмо од 6 септембра. Добио сам га пре неколико дана и сада користим прилику за ово писмо. Вашу госпођу мајку видео сам у Прањанима 10 септ. Ја сам после тога отишао на Равну Гору и одатле у Подриње и преко Мачве прешао у Семберију. Трупe из Србије сада се налазе у области Чачка, Драгачева, Вишеграда и Санџака. Не знам где се налази Ваша мати са сестром и братом, сем ако није Ваш брат још код Лазаревића. Проту Страњаковића, Раду Страњаковић и око 60 угледних грађана из Горњег Милановца комунисти су стрелили. Руси и комунисти у Параћину и Крагујевцу створили су концентрациони логор за националисте. Спроводе страховити терор над народом. Силују жене и девојке.

У Мусулиновом писму послао сам преглед ситуације у земљи. Идите код Мусулина и тражите да прочитате. Ја тачно не видим где се сада Ви налазите, изгледа да сте у Барију. Чуо сам да су наши људи тамо доста деморалисани. Утичите на њих, да бар они то не треба да буду кад ми нисмо и када народ није. Шаљем Вам „Глас Романије”, пошто сам ја сада на Романији. Ухватите везу са Цигановићем и са г. Топаловићем. Убаците се међу Американце. Организујте пропаганду међу Титовцима. Хватајте везу са свима националистима света, а на првом месту са Американцима. Не мирујте ни једног тренутка, али се чувајте

да не дођете понова у „патриотску школу”. Изразите моје дивљење нашој морнарици на сјајном држању. Исто тако и свима оним нашим људима који раде за народ и који нас помажу.

Организујте да нам се шаљу извештаји овамо. Ако бисте могли пошту да нам шаљете преко оданих авијатичара Американаца, онда нам је бацајте помоћу падобрана на планину Озрен код Сарајева, у област села „Средње”, нађите по картама 100.000 - Американци имају карте 100.000. Ако би успели да нам том приликом баците и што муниције за нашу пушку било би у погледу морала врло добро, а Ви знате шта то значи. Радите, радите, радите. Ми ћемо се борити. Народ је једнодушан, али у погледу старешина, нису сви подједнаки. Има их који би радо изигравали руске избеглице. Међутим, наша ствар никада не може бити критична. Последњи наш излаз је герила у целој земљи, а герила је као што знате дуготрајна. На тај начин можемо добити време које нам је потребно док се савезници међусобно нагоде и погоде.

Поздравља Вас и воли

Ваш,
Чича [потпис]

НМЧ И 5044

—7—

ПИСМО ЗВОНКА У ВУЧКОВИЋА АМЕРИЧКОЈ ВАЗДУХОПЛОВНОЈ КОМАНДИ У БАРИЈУ У КОМЕ ЗАХТЕВА ПОВРАТАК У ЈУГОСЛАВИЈУ ИЛИ ПРЕБАЦИВАЊЕ У АМЕРИКУ (СЕПТЕМБАР 1945)

[Документ је у оригиналу писан латиницом]

Команданту 15. А.Ф – Бари

10 августа 1944 г. долетео сам из Југославије са око 250 америчких авијатичара на аеродром у Барију. Поменути авијатичари евакуисани су тог дана из Југославије, доле су се услед оштећења авиона принудно спустили на терен који је контролисала војска генерала Михаиловића. Ја сам од стране генерала Михаиловића упућен команданту 15 А. Ф. као официр за везу и рад на евакуацији савезничких авијатичара. Своја пуномоћја предао сам пуковнику Кригесу.

Генерал Михаиловић одредио ме је за извештаје овог задатка из разлога што сам у 1944 год. по његовом наређењу, а са јединицама под мојом командом вршио прихват, осигурање и евакуацију свих принудно спуштених авијатичара. У том послу у 1944 г. прихватио сам, осигуравао, снабдевао и евакуисао у три партије више од три стотине америчких авијатичара, да би заједно са највећом групом дошао у Италију и приложио меморандум у 15 А. Ф. потребно да се рад на спашавању и евакуацији олакша.

15 А. Ф. није имао потребе да са мном разговара и ја сам после двомесечног лечења, упућен у Југословенску војну мисију која је убрзо ликвидирана на тражење југос. комунистичког шефа Јосипа Броза познатог под надимком Тито. Сад се као цивилно лице без држављанства и без права на ма какав званичан ауторитет налазим у Риму (Viale Del Re 240/I код проф. г. Colosanti).

Молим 15 А. Ф. да у границама својих могућности и ако сматра да моја молба није неумесна, предузме потребно да се вратим у састав штаба генерала Михаиловића или да будем пребачен код својих пријатеља у Америку, који су ме у више наврата позивали да би нашао привремено гостопримство и заштиту.

Капет. Југ. Кр. Војске
Звонимир Вучковић

Оригинал у власништву породице Вучковић у САД

—8—

**ПИСМО ЗВОНКА У ВУЧКОВИЋА АМЕРИЧКОЈ КОМАНДИ У РИМУ О СВОМ УЧЕШЋУ У
ЕВАКУАЦИЈИ САВЕЗНИЧКИХ АВИЈАТИЧАРА У ЈУГОСЛАВИЈИ, БОРАВКУ У ИТАЛИЈИ
И ПОТРЕБИ РАЗРЕШЕЊА ЊЕГОВОГ СТАТУСА ПОСЛЕ ЗАВРШЕТКА
РАТА (СЕПТЕМБАР 1945)**

EXHIBIT „A“

TO THE C.I.C. ROME

The undersigned, ZVONIMIR VUCKOVIC, 1st las Cap. of the R. Yugoslavia Army states the following:

Since the beginning of 1944, large formations of Allied airplanes carried out air-raids over the Yugoslavian territory, bombing enemy objectives and subsequently flew over the territory controlled by the R. Yugoslavian Army in the model an. Being the commander of the 1. Ravnogora Corps (formation of guerilla soldiers) during the first few days of the month of March 1941, I received a dispatch 428, from General МИХАИЛОВИЧ, my Commander-in-chief. The dispatch contained the following:

„The Allied air formations operating against enemy objectives in enemy territory, fly over our territory. Many Allied aviators whose planes are seriously damaged land by means of parachutes. Do your utmost so they will not fall into enemy hands. All aviators НЕЋИТКО we save in all regions will be sent to the Command of your Corps. Do your best for their safety, cleaning, feeding and evacuation. /s/

General МИХАИЛОВИЧ.

As soon as I received this order, I arranged everything that was necessary in the district of my Command (theTakova and Dragacevo area along the western side of the Morava) in order to welcome and settle the Allied aviators and also build an airfield on the slopes of Mount Suvobor near the village of Pranjani. 2000 of my men with 200 trained oxen took part to this work. Therefore this airfield, 850 m long and 350 m wide was built completely hidden from the enemy. In the meanwhile the 1st group of 30 aviators wich had been saved, arrived, and stayed with me about 15 days awaiting that leveling work of the airfield is completed. According to the judgment of an Allied invoice, the air dome was not very secure, and I was obliged to send these aviators on feet, across a difficult territory, toward the sea. I took the necessary steps so that they might be accompanied, and I chose a naval officer of the Yugoslav Navy, Frane SENICAR, to be their guide (SENIČAR is presently in Egypt) he received orders from me to have the transported in Italy in June. Towards the and of May, when the Brtish mission was getting ready to leave МИХАИЛОВИЧ's Command, the men loved airfield was found to be in full efficiency by the Allies, so I evacuated about 30 American aviators to Italy together with the British missions.

From the end of May to the beginning of August I gathered, provided for and assured under difficult conditions, a group of about 252 American aviators. This large group was gathered as there were no connections with the Allied. Therefore, we made every possible effort to make this connection. Towards the end of July we were able to establish [НЕЋИТКО]. On 1 August 1944, the Americans sent us an officer and a raid in operator, who during the night, by means of parachutes landed on my territory. By such means contacts was made with the XV Air Force Corps, and on August, during the night and on the morning of 10 August American aviators in 16 Transport planes accompanied by a group of 6 [НЕЋИТКО] planes, were taked to Bari. This evacuation was protected by 1000 men of mine, placed in the direction of 4 German near - by garrisons (Valjevo, Milanovac, Cacak, Pozega). Ten days later 60 more American men were evacuated who had arrived subsequently.

All the aviators that were saved and gathered by our men in the various Yugoslavian regions can state the enthusiasm by wich we took care of their security, settling, clothing a feeding especially during the period when all contacts with the Allies were interrupted. I will also mention that many of these aviators when landing, fractured reasons the security service met great difficulties, but never also during all the perfect of this assistance, I never lost any of the killed aviators, while I did have some loss among my own men, caused by Germans and Bulgarians.

Among the officers that accompanied the aviators to my Command, there was a 2nd Lt. Bora KACAREVIC who led 50 American aviators that had been saved in the district of the R. Guard Corps. I gave him the task to settle this group. And he carried out this task with precision.

Following the orders of General MIHAILOVIC, I was among the officers who accompanied the larger group of Allied aviators, who left Yugoslavia and came to Italy. I arrived in Italy and was to plane myself at the disposal of Commander of the XV Air force. As soon as I flashed Italy I gave the original order written in Franch to an American colonel named KREGGER, and the original written in the serbo-croat language is attached. My task in Italy consisted of the reciprocal service with the Allied authorities which in Yugoslavia worked at the American mission at General MIHAILOVIC's Command. At that time, this mission was still in Yugoslavia. I also had the task of representing my Command at the XV Air Force and of making the necessary proposals for more rapid and better repatriations of American aviators.

After my arrival in Italy, in August 1944, caused by illness, I was sheltered in an American Hospital at Bari where I was ours, while the XV Air Force Command did not believe my collaboration necessary. When I left the hospital I found myself with no regular position and lacked all support by the Allied Military Authorities.

I send 2 requests to the XV Air Force Command asking them to send me back to general MIHAILOVIC's command in Yugoslavia, or to be able to clear my position and to go to America eventually with my political friends, where according to the orders attached here, I was destined to go. I never received an answer to these requests.

I kindly ask you to control all that I have stated and to get the necessary data which the Allied Command has concerning my activities on the eve war and during this struggle for our common cause.

I am sending you this report which you have recently asked me to give.

September 1945,
Rome
Annex: documents, snaps, and letters
From American airmen

Most respectfully
Zvonimir VUCKOVIC,
Capt.

Оригинал у власништву породице Вучковић у САД

**ПИСМО РАДЕНКА БОЖИЋА ЗВОНКУ ВУЧКОВИЋУ У ВЕЗИ СА СМРЋУ МОМЧИЛА
СМИЉАНИЋА (29. СЕПТЕМБАР 1972)**

London, 29-9 - 1972

Radenko Božić
162. Persy Road
London, W.12.
[Документ је у оригиналу куцан латиницом]

Драги Звонко,

Примио сам твоје писмо од 22 јуна ог. на коме ти се братски захваљујем. Једног дана 1941 године, док смо Чича, Захарије Остојић, Звонко Вучковић и ја били у селу ЛУЊЕВИЦИ, у кући Душана Трифуновића, Звонко ме је позвао на страну и питао да ли могу да му учиним једну услугу, рекавши да ће ми бити благодаран и да могу тражити од њега шта желим. Ја сам пристао и Звонко ме је послао у кућу код Раде Страњаковића у Горњи Милановац, која је ћерка проте Страњаковића. Кад сам код ње стигао она ми је

дала писмо и упут за Ужице да се јавим породици Страњаковић у Ужици. Стигавши у Ужицу јавио сам се тој породици и они су ме упутили у село Чајетину, код учитељице, ћерке протје Милана Страњаковића. Одатле сам са њом дошао у село Равно и ту сачекао долазак Момчила СМИЉАНИЋА лично. Предавши пошту од Звонка Вучковића проти Милану СМИЉАНИЋУ, чекао сам два дана и две ноћи на долазак Момчила Смиљанића. По доласку Момчиловом, кр[е]нули смо рано у јутро око три часа за ПОЖЕГУ да хватамо воз за МИЛАНОВАЦ. Када смо дошли на станицу Горњи Милановац, ту нас је познао дежурни официр из легализованих тада одр[е]да. Ђен. М. Недића, Тихомир - Гага ТОПАЛОВИЋ и казао нам: „Ево га, мајку му његову[“] показујући на Момчила Смиљанића. Пошто је Гага зано да сам ЈА у Штабу код Чиче (Драже Михаиловића), није ништа предузимао, него је одмах отишао у штаб команде капетану радовану Стојановићу. За то време док је Гага отишао у штаб његове Команде, ја сам хитно отишао у село Луњевицу са Момчилом Смиљанићем. Тамо сам затекао Чичу и Зарију Остојића. Ја сам се јавио Захарију Остојићу да сам са Момчилом Смиљанићем СТИГАО.

Зарија ми је рекао да одем у стару кућу са Момчилом али Чича је са степеница рекао да нас д[в]ојица уђемо код њега на вечеру, где је био и Зарије. Чича је зе време вечере био веома љубазан према Момчилом Смиљанићу, док је Зарија Остојић постављао за сво време разна питања Момчилу. Чича после дужег ћутања рече Захарију: „Молим те Заре да оставимо разговор за касније, дајмо човеку времена и пустимо га да на миру вечера“. Када се вечера завршила Захарије је отишао са Момчилом у другу собу на дужи разговор док сам ја седео у соби са Чичом. Пошта је била већ спремљена и мени је Чича дао ту пошту да однесем Крсти Кљајићу за Горњи Милановац. Али, пре него што сам пошао за Горњи Милановац, срео сам Звонка Вучковића на пола пута између Горњег Милановца и села Луњевице у сусрет Штабу. Одмах ме је питао да ли сам успео да доведем Момчила Смиљанића у Штаб, ја сам одговорио да јесам и он је хитно отишао за Штаб да се састане са Момчилом Смиљанићем. Ја сам по наредби кренуо да предам пошту Крсти Кљајићу у Горњи Милановац. У Команди њиховог штаба нашао сам Крсту Кљајића са Радованом Стојановићем, Гагом Топаловићем и осталим официрима, који су били противу Момчила Смиљанића и протествовали што је он доведен у Штаб код Чиче, говорећи да Момчило може да убије Чичу. Када сам предао Крсти Кљајићу пошту Врховне команде, Крста ми је дао његову пошту за Врх. Команду. Када сам се ја вратио у село Луњевицу нисам затекао Чичу, он је био у Горњу Луњевицу у кући Мише Аџића. У то време Звонко Вучковић је преместио Момчила у кућу Радоње Мишковића из истог села – Луњевица. Ја сам отишао у село Горњу Луњевицу у кућу Мише Аџића да предам Чичи пошту. Ту сам ја затекао Захарија Остојића, Радована Стојановића, Гагу Топаловића, Крсту Кљајића, Николу Витаса пом. Калабићеве Гарде и остале... Сви су они дошли пре мене код Чиче у Горњу Луњевицу да протествују и усмено што је Чича примио Момчила Смиљанића у свој Штаб. А за њега тврде да је био убица Дражине војске на Прањанима. Чича је одбио њихове протесте и затражио од њих да буду лојални и да слушају наређења. Рекао је још и то, да је мало Срба остало јер се дигао сваки ђаво против Срба и зато треба спасавати свакога Србина који нам приђе и помогне нашу борбу противу непријатеља. Официри о којима је реч вратили су се натраг за Горњи Милановац љути и незадовољни. Пошто је било јасно да много људи знају где се Чича налази, решено је да се Штаб пресели у село МАЈДАН у кућу наредника ЦВЕТИЋА. За то време Захарија Остојић послао је једно писмо Крсти Кљајићу за које ЈА НИСАМ ЗНАО. Али, како је Крста Кљајић САЗНАО, а са њиме и остали помени официри легализованог Недићевог одреда, где се налази Момчило Смиљанић и у ком селу, што му је јавио писмом Захарије Остојић и наређењем дао му слободне руке шта има да уради. Крста Кљајић је био љут не само на Звонка Вучковића, него и на мене лично што сам помогао Звонку да Момчила Смиљанића доведен у штаб код Чиче. Када сам испратио Чичу на ново место у селу Враћевшницу где је и Манастир, вратио сам се назад у Горњи Милановац код Крсте Кљајића и предо му пошту од Чиче, он је био мртав пијан и смејући се, рекао ми да је „Момчило (Смиљанић) отишао Богу на истину“... Ја сам рекао да то није ни мало лепо, он ми је рекао: [„] Ја имам одобрење од Захарија Остојића да ликвидирам и тебе и Звонка (Вучковића) ако се будете противили и протествовали...“

У ствари, комунисти су сумњичили Звонка Вучковића за убиство Момчила Смиљанића, док је Звонко не знајући суштину ствари сумњао у МЕНЕ, да сам ја нешто умешан у целу ту прљаву игру... Ишло је дотле да је мене Захарија Остојић узео код себе, говорећи да будем уз њега јер ме може Звонко ликвидирати и

узео ме је са собом у Штаб као пратиоца за цело време док смо путовали за Црну Гору и тамо. И кад се Чича са Штабом вратио из Црне Горе у Србију и ја са њима, стигли смо код Звонка Вучковића на његов терен у селу Горње Прањане, то је било 1943.

Када сам се вратио из Црне Горе, ја сам покушавао да се приближим Звонку Вучковићу и да му објасним стварно стање, али је он окрећући главу од мене, показивао хладноћу, сумњајући у моју исправност по овом случају. То је све било болно за мене јер сам знао колико сам невин био у овој целој ствари. Као што је и Звонко Вучковић био НЕВИН ПО ЦЕЛОЈ ОВОЈ ПРЉАВОЈ ИГРИ.

Читајући књигу Владимира Дедијера, ја сам видео да он сумњичи Звонка Вучковића, нападајући га као да је он имао удела у убиству Момчила Смиљанића ШТО АПСОЛУТНО НИЈЕ ИСТИНА И ЈА ТВРДИМ ТО ПОД ЗАКЛЕТВОМ. Ја би одговорио Влад. Дедијеру али немам могућности и моје интелектуалне способности нису у стању да пружи достојан одговор клеветницима...

Ја знам да су Момчила Смиљанића убили и комунисти и они легални официр. Први да застраше своје комунисте да не иду у четнике, а легалци, Недићеви, које сам споменуо зато што су били огорчени анти-комунисти... Ту су још главнију игру играли комунисти давајући лажне легитимације и правећи се „велико-Срби“ само да би компромитовали Дражу и његове офицере, у овоме случају Звонка Вучковића.

Да је све ово чиста истина могу да дам заклетву.

Поздрављајући Госпођу и децу, Мајку и брата Мицка, ја ти драги Звонко желим сваку срећу и здравље од Бога. А Бог ће дати па ћемо се видети у Лондону ускоро.

Увек твој одани
[потпис]
Раденко

НМЧ И 5045

— 10 —

CURRICULUM VITAE ЗВОНКА ВУЧКОВИЋА (1972)

CURRICULUM VITAE

James Vuckovich (given name at birth Zvonimir)

Born July 6, 1916 in Belgrade, Yugoslavia [дописано руком] Bjeljina, Bosnia

U.S. citizen, married, 3 children: Alex, 24, B.S. from University of Illinois

Helen, 22, Senior at Univ. of Colorado

Charles, 19, Cadet, U.S. Military Academy at West Point

Present address: 1130 S. Michigan Ave, Apt. 4309, Chicago, Illinois 60605

Telephone: 736-0896

Education

1922-1934 Grade and high school, Belgrade, Yugoslavia

1934-1938 Yugoslav Military Academy, Belgrade, Yugoslavia

(graduated in civil engineering as 2nd lieutenant)

1938-1939 Topography course, Yugoslav Geographic Institute, Belgrade

1950-1951 Mechanical drafting and designing, Laski Institute of Technology,
Detroit, Michigan

Military Service

1939-1941 Commissioned officer in Royal Yugoslav Guard*

1941-1945 Member of Yugoslav guerrilla organization. Organized evacuation of U.S.

Air Force personnel shot down over Yugoslav occupied territory.

Collaborative work with U.S. XV Air Force in Italy (see attached certificates).

1945-1946 Rome, Italy. Attached to the US O.S.S. and Intelligence Corps.

Experience

1947-1949 Paris, France. Mai son Petit jean - in charge of Nickel Plating Department

1952-1952 Detroit, Michigan. R.C. Mahon - structural draftsman

1952-1957 Mechanical Handling Systems, Detroit, Michigan, Cost estimator

1957-1958 Chicago, Illinois. John Mohr & Sons - drafting and designing

1958-1960 Chicago, Illinois. Union Tank Car Company, Draftsman, checker and group leader

1960-1967 Union Tank Car Company, Chicago, Illinois

(1) Inspection of tank car parts: quality control of castings, forgings, and fabricated and machined parts,

(2) Customer service: Humble Oil Co., Beaumont, Texas, and Orange Juice Corporation, Lakeland, Florida

(3) Supervision of new car construction: Graver Tank & Mfg. Co.
(East Chicago, Ind. and Edge Moor, Delaware)

Davie Shipbuilding, Lauzon, P.Q., Canada (6 months) - construction of new
33,500 gallon tank cars

Marine Industries, Sorel, P.Q., Canada (3 months) - construction of covered
Hopper cars (pneumatic discharge)

Air Products, Wilkes-Barre, Pa. (2 months) - LOX tank cars

Goodrich & Goodyear, Akron, Ohio and Gates Rubber Co., Huntsville,
Alabama - rubber lining

Heresite Co., Manitowoc, v/iscconsin - car coating

1967 - 1972 (Apr.) Union Tank Car Company, Chicago, Ill. and East Chicago, Indiana

AAR Coordinator - in charge of preparing applications for certificate of construction of all
new tank cars, conversions, alterations and repairs.

During October-November 1968 and June-July 1970, was assigned to American Association
of Railroads Task Force for processing of backlog of applications and the setting up of
uniform standards.

April 1972-present Self employed,

References

Mr. Rick Belka

Chief, Department of Material & Drafting

Union Tank Car Company

151st & Railroad Ave

East Chicago, Indiana 46312

Dr. Peter Neskow

634 Merrill

Park Ridge, Illinois 60068

Оригинал у власништву породице Вучковић у САД

ZVONIMIR ZVONKO VUČKOVIĆ (1916-2004): BIOGRAPHY, DOCUMENTS, MEMORIES

Zvonimir Vuckovic was one of the first and most prominent commanders of the Yugoslav Army in the Homeland of General

Mihailovic during the Second World War. His origins, education, social relations and strong antifascist attitude acquired before the war, as well as his commitment to Yugoslavia as one nation and his social-democratic ideals, all contributed to his moderate stance during the conflict opposing the two adversary movements in the civil war and influenced his political orientation during his life in emigration.

Zvonko's father, Petar Prkic, was a Croat born in Vares, while his mother Anka originated from Makarska, her parents being Franz Windschnurer and Filomena Zanchi. After losing her husband to illness, Anka, in 1922, remarried a Serbian colonel, Aleksandar Vuckovic, who adopted her two children and gave them his surname Vuckovic. During the following two decades, Zvonko's stepfather (whom he earnestly considered as his real father) will have a decisive influence on his growing years, as well as his decision to enroll in the Military Academy from which he graduated in 1936. Being opposed to the policy of collaboration between Yugoslavia and Germany, he escaped to Greece on March 15, 1941 with the intent of joining the allied forces but returned home after the coup overturning the

government. He took part in the April War that ended in the defeat of Yugoslavia, and by June 27, 1941 he had joined the forces of Colonel Mihailovic at Ravna Gora.

In the summer of 1941, he quickly became commander of the Takovo Brigade and subsequently commander of the First Ravna Gora Corps in October of 1942, at which time he received the rank of captain. Simultaneously he was awarded the Star of Karadjordje with Stars at the highest level. During the summer of 1944, he was charged with overseeing the safety and organizing the evacuation of a large group of British and American airmen downed over the territory held by Mihailovic's forces. On 10 August 1944, he himself left for Italy on one of those flights.

In 1946 Zvonko Vuckovic found himself in France where he met and married Anka Smiljanic. Together they moved to the U.S.A. in 1949. In America Zvonko worked mainly as a draftsman and at other technical jobs. In his free time he wrote his memoirs and contributed many articles to emigre newspapers and forewords to books. He also was an active member of an organization committed to the revival of the democratic regime in Yugoslavia. He died on 21 December 2004, on the very day that former members of both the Partisan and Ravna Gora movements were legally given equal rights in modern Serbia.

Miloš TIMOTIJEVIĆ, Ph.D.

Zvonimir Zvonko Vuckovic (1916-2004) : biographie, documents, souvenirs

Zvonimir Zvonko Vuckovic (1916-2004) fut un des premiers et des plus éminents commandants de la JVuO (Armée yougoslave en Patrie) du général Mihailovic pendant la Deuxième Guerre mondiale. Son attitude modérée envers les formations opposées dans la guerre civile, ainsi que son orientation durant sa vie en émigration avaient été conditionnées par son origine, sa scolarisation, ses relations sociales, son attitude ferme anti-fasciste formée bien avant le début de la guerre, ses engagements nationaux yougoslaves et ses convictions idéologiques socio-démocratiques.

Le père de Zvonko, Petar Prkic (vers 1890-1920), fut un Croate, originaire de Vares, sa mère Anka de Makarska. Le père de sa mère s'appela Franz Windschnurer, sa mère Filomena Zanchi. Anka se maria en 1922 avec le colonel serbe Aleksandar Vuckovic (1881-1939) qui adopta les deux enfants d'Anka, leur donnant son nom de famille Vuckovic. Durant les deux décennies suivantes, le beau-père de Zvonko (qu'il considéra sincèrement comme un vrai père), aura une influence décisive sur son éducation, ainsi que sur sa décision de s'inscrire à l'Académie militaire, qu'il acheva en 1936. À cause de son opposition à la politique de rapprochement

de la Yougoslavie à l'Allemagne, il s'enfuit en Grèce le 15 mars 1941, mais après le coup d'état dans son pays, il revint chez lui. Il participa à la Guerre d'Avril et arriva dès le 27 juin 1941 chez le Colonel Mihailovic à la Ravna Gora.

En été 1941, il devint commandant de la brigade de Takovo et commandant du Premier corps de la Ravna Gora en octobre 1942, lorsqu'il reçut le grade de capitaine. En même temps, il fut décoré de la Médaille de l'Étoile de Karadjordje avec épées de IVème rang. En été 1944, il fut chargé de l'évacuation des aviateurs britanniques et américains, avec lesquels il s'envola pour l'Italie le 10 août 1944.

Zvonko Vuckovic passa en France en 1946, où il se maria l'année suivante avec Anka Smiljanic et tous deux partirent plus tard, en 1949, pour les États-Unis. Zvonko travailla en Amérique comme dessinateur et, en temps libre, il écrivit beaucoup et fut membre de nombreuses associations, qui s'engageaient pour le renouveau de la Yougoslavie démocratique. Il mourut le 21 décembre 2004, le jour où légalement s'égalisèrent les droits des membres du mouvement des Partisans et de la Ravna Gora dans la Serbie contemporaine.

Milos TIMOTIJEVIC, DR

1 - Звонимир Звонко Пркић-Вучковић као дејџе

2 - Ана Виндшнурер, најпре удаџа Пркић, касније Вучковић, мајка Звонка Вучковића

3 - Генерал Александар Вучковић, очух Звонка Вучковића

4 - Драјомир (Мицко), Мирјана и Звонко Вучковић на Јагранском мору џридесетих година XX века

5 - Поручници Саво Конвалинка, Звонко Вучковић и Момчило Смиљанић у Краљевој гарди у Београду џред Друџи свејски рајџ

6 - Поручник Момчило Смиљанић

7 - Поручници Момчило Смиљанић, Саво Конвалинка и Звонко Вучковић у Ајшини, април 1941. године.

8 - Жене и деца чланова избељичке Владе, манастир Танџур у Јерусалиму, јун 1941. године.
Анка Смиљанић стоји у средини групе

9 - Анка Смиљанић на улици у Јерусалиму,
1941. година

10 - Анка Смиљанић на раду у Црвеном крстју
у Каиру, 1943. година

11 - Три сестјре Смиљанић испред пирамида у Еџипћу, 1943. године

12 - Сестре Јелена и Анка Вучковић са једним југословенским официром на пирамиди у Етиопији, 1943. година

13 - Звонко Вучковић као командир Првог равногорског корпуса у окупираној Србији, 1942. година

14 - Звонко Вучковић са народом у шаковском крају, 1942. година

15 - Звонко Вучковић са ираишоцима испред хрстџа „зайиса“ у Кошћунићима, 1942. година

16 - Звонко Вучковић са њрашиоцима Ђурђем Васиљевићем и Радишом Пејровићем

17 - Звонко Вучковић са генералом Михаиловићем и бриџанским њуковником Бејлијем на Равној Гори 1943. године

18 - Звонко Вучковић и деца на куњању у реци Белици њоред Гуче у Драиачеву 1943. године

19 - Звонко Вучковић у друшћву Драише Васића

20 - Звонко Вучковић и Ђорђе Мусулин, амерички офицер српској њорекла

21 - Звонко Вучковић и амерички њуковник Алберт Сајц код цркве у Савинцу 1943. године

22 - Звонко Вучковић на Конгресу у селу Ба 1944. године

23 - Звонко Вучковић говори америчким авијацијарима на Равној гори, Видовдан 1944. године

24 - Звонко Вучковић и генерал Михаиловић са америчким авијацијарима пред њихову евакуацију у Италију, лејто 1944. године

25 - Последња заједничка фотографија генерала Михаиловића и Звонка Вучковића

26 - Анка и Звонко Вучковић на дан венчања, Француска 1947. године

27 - Анка и Звонко Вучковић у САД

28 - Ана, Драгомир и Звонко Вучковић у САД

29 - Звонко Вучковић са најстаријим сином
Алексом у САД

30 - Звонко Вучковић са кћери Хелен у САД

31 - Звонко Вучковић са најмлађим сином
Чарлсом (Милојем) у САД

32 - Звонко Вучковић са сесјром Мирјаном
у САД 1983. године

33 - Звонко Вучковић са унуцима у САД

34 - Иван Пајић и Звонко Вучковић, чланови Савеза „Ослобођење”

35 - Звонко Вучковић и Десимир Тошић, чланови Савеза „Ослобођење”

36 - Звонко и Анка Вучковић у друшћиву Чарлса Дејвиса у САД, која је Звонко као америчкој авијашичара евакуисао у Италију 1944. године

*37 - Звонко Вучковић, историчар Димијрије Ђорђевић
и некадашњи амерички официр Ричард Фелдман*

*38 - Једна од последњих фотографија
Звонка Вучковић*